

Paweł Zawada

**JUBILEUSZOWA OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA
„MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W PRAWIE KANONICZNYM
I W PRAWIE POLSKIM”**

WŁOCŁAWEK, 5-7 WRZEŚNIA 2016 ROKU

W dniach 5-7 września 2016 r. w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku odbyła się Jubileuszowa Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym i w prawie polskim”. Organizatorami konferencji byli: Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Sąd Kościelny Diecezji Włocławskiej, Wydział Nauk Prawnych Towarzystwa Naukowego KUL i Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL.

Otwarcia konferencji dokonał ks. dr hab. Janusz Gręźlikowski, prof. UKSW, oficjal Sądu Biskupiego we Włocławku. Profesor przywitał przybyłych na konferencję, a w szczególności: bp. dr. hab. Artura Mizińskiego, Sekretarza Generalnego Konferencji Episkopatu Polski, bp. Antoniego Dziemianko z Diecezji Pińskiej, Sekretarza Generalnego Konferencji Episkopatu Białorusi, bp. Mariana Buczka z Diecezji Charkowsko-Zaporoskiej z Ukrainy, bp. dr. Ryszarda Kasyne, Przewodniczącego Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski, p. Mikołaja Pawłaka, Dyrektora Departamentu Spraw Rodzinnych i Nietletnich

KS. MGR LIC. PAWEŁ ZAWADA – doktorant w Katedrze Prawa Katolickich Kościołów Wschodnich, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, ul. Wąska 20/40, 22-400 Zamość; e-mail: p_zawada@o2.pl

Information about Author: REV. PAWEŁ ZAWADA – Ph.D. student at Department of Law of the Eastern Catholic Churches, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin, ul. Wąska 20/40, 22-400 Zamość, Poland; e-mail: p_zawada@o2.pl

w Ministerstwie Sprawiedliwości oraz posła Łukasza Zbonikowskiego, a także podziękował bp. dr. Wiesławowi Meringowi, biskupowi Diecezji Włocławskiej, za zaproszenie. Następnie prof. Gręźlikowski przedstawił historię Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Włocławskiej, miejsca, w którym rozpoczynał swoją drogę powołania kapłańskiego kard. Stefan Wyszyński, Prymas Tysiąclecia oraz skąd wywodzi się i gdzie wykładał ks. prof. Idzi Radziszewski, założyciel i pierwszy rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

W ramach słowa wstępnego, bp Mering przywołał stwierdzenie ks. prof. dr. hab. Józefa Krukowskiego, prezesa Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, wypowiedziane w drodze do auli, iż „Włocławek staje się przez dwa dni stolicą kanonistów polskich”. Następnie przypomniał, że jego diecezja to diecezja świętych i męczenników. W niej pracował Stefan Wyszyński. Tu także zaczynał swoją posługę biskupią bł. Michał Kozal, męczennik z Dachau. Z Włocławkiem i diecezją związani byli: bł. ks. Jerzy Popieluszko, św. s. Faustyna Kowalska i św. o. Maksymilian Kolbe. Biskup wspominał o swoim uczestnictwie, jeszcze jako osoba świecka, w wykładach na KUL u o. prof. Mieczysława Alberta Krąpca oraz przywołując słowa kard. Zenona Grocholewskiego zaakcentował, iż „prawo kanoniczne służy człowiekowi, a właściwe rozumienie człowieka jest tu bardzo istotne”.

W imieniu Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, głos zabrał prof. Krukowski. Przypomniał historię Stowarzyszenia, które obchodzi swój srebrny jubileusz 25-lecia istnienia i działalności. Następnie na ręce bp. Meringa i oficjala Gręźlikowskiego podziękował za zaproszenie i organizację wydarzenia. Podkreślając współpracę Kościoła z państwem polskim, wyraził wdzięczność za obecność przedstawicieli Rządu. Odczytał także niektóre pozdrowienia i listy gratulacyjne nadesłane z okazji odbywającej się konferencji: od kard. Grocholewskiego, kard. Tarcisio Bertone, abp. Mieczysława Mokrzyckiego, abp. Wacława Depo, abp.

Adama Szala, bp. Piotra Libery, bp. Andrzeja Dziuby, abp. Stanisława Gądeckiego.

Słowa powitania skierował także bp Miziński. Wyraził on radość z możliwości udziału w konferencji oraz zauważył związek ks. Radziszewskiego i kard. Wyszyńskiego z Lublinem i Katolickim Uniwersyteciem Lubelskim. Podziękował także za współpracę Stowarzyszenia Kanonistów Polskich i Konferencji Episkopatu Polski oraz za tematykę tej konferencji. Streszczając zaś poszczególne tematy prelekcji, podkreślił ich ważność i aktualność.

Pierwszej sesji przewodniczył ks. prof. dr hab. Józef Krzywda (UPJPII). W trakcie sesji zostały wygłoszone dwa referaty.

Referat pt. „Małżeństwo fundamentem rodziny. Problemy aksjologiczne i prawne” wygłosił prof. Krukowski (PAN). Wystąpienie zawierało następujące elementy: małżeństwo i rodzina jako podstawowe wartości życia społecznego; zagrożenia tożsamości tej kultury globalizacji; o ile te podstawowe wartości (małżeństwo i rodzina) stanowią podstawę porządku prawnego?; zasada współdziałania Kościoła i państwa dla dobra wspólnego. Prelegent stwierdził, że małżeństwo i rodzina są ściśle ze sobą powiązane. To wartości podstawowe dla kultury i religii chrześcijańskiej. Nie ma innego sposobu ukazywania religii jak przez kulturę (św. Jan Paweł II). W istocie wartości chrześcijańskich można dokonać rozróżnienia na wartości teologiczne – w oparciu o objawienie Boże, nieosiągalne dla rozumu ludzkiego i uniwersalne wartości etyczne. Wartości chrześcijańskie głoszą potrzebę poszanowania każdej osoby ludzkiej. Ideologia *gender* burzy cały system wartości chrześcijańskich. Małżeństwo i rodzina to przedmiot ochrony prawnej. Tworzone systemy prawne mają zadanie pilnowania porządku społecznego, ale mogą być także załączkiem totalitaryzmu. W prawie kanonicznym małżeństwo posiada dwa aspekty: dynamiczny, jako zdarzenie prawne, powstanie wspólnoty całego życia, akt prawny, umowa małżeńska, oraz statyczny, jako trwałe i wyłączny związek mężczyzny i kobiety, następstwo zgody

małżeńskiej. Profesor stwierdził, że nawiązując do kan. 1055 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. należy przypomnieć, że Chrystus podniósł małżeństwo do godności sakramentu oraz że istotnymi przymiotami małżeństwa są jedność i nierozzerwalność. Ochrona małżeństwa i rodziny w prawie polskim to przede wszystkim Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz inne ustawy. Zwrócił uwagę na art. 18 Konstytucji, zgodnie z którym: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”.

Prof. dr hab. Stanisław Leszek Stadniczeńko (WSFiZ w Warszawie) przedłożył wystąpienie nt. „Projekt nowego Kodeksu Rodzinnego”. Projekt taki jest przygotowywany od 4 lat. Stwierdził, że niektórzy twierdzą, iż współcześnie występuje kryzys wartości. Zdaniem Profesora nie ma czegoś takiego, ale jest kryzys człowieczeństwa. Człowiek nie potrafi odczytać swojej wartości. Tworzy teorie, paradygmaty, myśli, które mają go uszczęśliwiać. Ludzie chcą decydować o swoim stylu życia. Nie chcą się podporządkować normom społecznym. Kościół musi wychodzić naprzeciw moralnym potrzebom ludzi. Owszem, ostatnie trzydzieści lat to rozwój studiów nad rodziną. Prelegent podkreślił, że toczą się „wojny rodzinne” związane ze stosunkiem do kryzysu rodziny. Tworzone są alternatywne modele rodziny skrojone na miarę czasów indywidualizacji. Pojawia się nowa definicja rodziny jako sieci społecznej z akcentem seksualizacji. Wcześniej rodzinę rozumiano jako wspólnotę. Dzisiaj życie społeczne to metafora. Żadne normy społeczne nie zapewniają stabilności rodziny. Nauka stawia nowe zalecenia, np. by odrzucić koncept rodziny nuklearnej. Powstają nowe pojęcia, np. „normalizacja różnorodności rodzin” (tzn. że każda ze współczesnych form jest poprawna), „nowy porządek sentymentalny”, „normalny chaos miłości”. Ustawia się tradycyjny model rodziny kontra alternatywnym formom rodziny. Współcześnie rewizji poddane zostaje rozumie-

nie systemu prawa. Warto jednak zaznaczyć – powiedział Profesor – że rodzina jest podmiotem prawa międzynarodowego. Ma być fundamentem budowania ładu społecznego. Dziś prawa rodziny rozproszone są w różnych aktach normatywnych. Występują na pograniczu prawa prywatnego i publicznego. W Polsce kodeks rodzinny i opiekuńczy to część kodeksu cywilnego. Potrzebna jest antropologia człowieka jako osoby. Niezbędne staje się wyodrębnienie prawa rodzinnego jako autonomicznej gałęzi prawa. Zadał pytanie: dlaczego zatem ustawodawca do tej pory nie zauważał tego i nie podniósł tego wyżej? Projekt nowego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego obejmuje pięć ksiąg i 378 artykułów, stanowi połączenie prawa materialnego, procesowego i wykonawczego.

Po zakończeniu pierwszej sesji odbyła się dyskusja.

Przewodniczącym drugiej sesji, w której przedłożono trzy referaty, był bp Miziński.

Dr hab. Paweł Sobczyk, prof. UO przedstawił wystąpienie pt. „Ochrona funkcji prokreacyjnej rodziny w prawie polskim”. Zauważył potrzebę zdefiniowania poszczególnych pojęć (np. poszanowanie, opieka, ochrona) oraz zwrócił uwagę na problem ochrony bezpośredniej (prokreacji naturalnej i wspomagananej), ochrony pośredniej (np. „Karta dużej rodziny”, „500+”) i „antyochrony” (np. aborcja, sterylizacja). Ukazał, jak zagadnienie to jest traktowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Człowieka oraz system prawa polskiego. Ochrona ma charakter generalny i nie jest opieką, poszanowaniem, ani pomocą, ale podjęciem działań lub powstrzymaniem się od nich. Nowym zjawiskiem w prawie jest bardzo powolna recepcja dorobku nauk medycyny. Profesor zakończył postulatem nowej polityki rodzinnej.

Drugi referat pt. „Ochrona funkcji prokreacyjnej rodziny w prawie kanonicznym” wygłosił ks. prof. dr. hab. Zbigniew Janczewski (UKSW). Zaznaczył, że prokreacja to dar i zadanie. Jak każde dobro,

powinna podlegać ochronie. Ochrona prokreacji to zadanie dla Kościoła. Przykazanie Boże „nie zabijaj” nakazuje ochronę życia ludzkiego od samego początku. Następnie omówił problem aborcji i kar z nią związanych oraz procedury *in vitro* jako wykluczenia daru prokreacyjności. Zgłoszono także postulat reformy prawa karnego w kierunku zwiększenia ochrony funkcji prokreacyjnej.

Ks. dr hab. Mirosław Sitarz, prof. KUL przedłożył wystąpienie nt. „Ochrona funkcji wychowawczej rodziny w prawie kanonicznym”. Nawiązał do słów papieża Benedykta XVI dotyczących celu rodziny, ochrony osoby ludzkiej, zasady ochrony życia, uznania i propagowania naturalnego modelu rodziny i praw rodziców. Następnie przeanalizował treść kan. 226, 793, 821, 1055, 1136 KPK/83. Zauważył jednak, iż w Kodeksie nie ma wyodrębnienia prawa kanonicznego rodzinnego. Podkreślił znaczenie terminologii: ochrona, obrona i wychowanie, które należy rozumieć jako kształtowanie postaw, przekonań, wartości. Zaznaczył też, za o. prof. Jackiem Woronieckim, potrzebę rozróżnienia wychowania i wykształcenia. Cytując Sobór Watykański II, określił rodzinę jako szkołę pełniejszego człowieczeństwa (*Lumen gentium*, 52). Za Katechizmem Kościoła Katolickiego przypomniał o roli rodziny we wprowadzaniu osoby ludzkiej do życia, natomiast za św. Janem Pawłem II podkreślił nacisk na prawo rodziców do wychowania potomstwa i prawo dziecka do wychowania. Profesor dostrzegł też misję Kościoła w konieczności przypominania o naturalnym prawie do wychowania oraz zagrożenia wymieniane przez s. Łucję („bitwa o małżeństwo i rodzinę”), św. Jana Pawła II (*Familiaris Consortio*, „List do Rodzin”, „Karta Praw Rodziny”), papieża Franciszka i kard. Roberta Sarah, Prefekta Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, który zawarł je w wystąpieniu na Synodzie Biskupów o rodzinie. Podkreślił, jako szczególnie niebezpieczną, zaborczą obecność mediów w sferze rodzinnej. Wskazał też List Pastorski Episkopatu Polski z okazji VI Tygodnia Wychowania 11-17 września 2016 r. i treść dotyczącą wychowania

czynem i przykładem własnego życia. W podsumowaniu Prelegent przypomniał, iż ochrona funkcji wychowawczej, jako zasada prawna, nie podlega ankietom, wynika z prawa naturalnego. Podkreślił rolę rodziców w ochronie funkcji wychowawczej, szkoły jako miejsca wychowania oraz potrzebę wychowania katolickiego integralnego. Zwrócił uwagę na zadania wiernych świeckich przez aktywność w życiu publicznym. Zakończył zaś słowami kard. Wyszyńskiego, iż rodzice katolicycy muszą korzystać z praw rodzicielskich.

W dyskusji na zakończenie tej sesji konferencji podjęto m.in. zagadnienia: *in vitro*, możliwości realizacji funkcji wychowawczej rodziny po rozwodzie cywilnym rodziców, treści dokumentów Kongregacji Nauki Wiary dotyczących ochrony życia ludzkiego, sterylizacji przymusowej i badań prenatalnych.

Trzeciej sesji przewodniczył ks. dr hab. Piotr Stanisław, prof. KUL, Dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. W trakcie sesji wygłoszone zostały trzy referaty.

Wystąpienie pt. „Problem Komunii św. katolików żyjących w małżeństwie cywilnym” przedłożył ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski (UKSW). Zauważył pewien nowy nurt w doktrynie. Wystąpił on w liście pasterskim trzech biskupów: Kaspera, Lehmana i Seiera z 1993 r., w którym zawarta została sugestia, by małżonkowie po rozwodzie przekonani o nieważności swego małżeństwa choć bez wyroku, żyjący w kolejnym związku, sami decydowali, czy mogą przystąpić do Komunii św. Kard. Kasper postawił także pytanie podczas konsystorza w 2014 r., tj. czy osoby po rozwodzie po wypełnieniu obowiązków z poprzedniego związku, gdy są w kolejnym związku i nie mają możliwości powrotu do poprzedniego związku mogą przystąpić do Komunii św.? Czy można im odmówić sakramentu pokuty i pojednania albo Komunii św.? Przedstawiając naukę Magisterium Kościoła, Prelegent przywołał nauczanie papieży Jana Pawła II *Familiaris Consortio*, Benedykta XVI *Sacramentum Caritatis* oraz Franciszka *Amoris Laetitia*.

Omawiając ostatni z wymienionych dokumentów, zwrócił uwagę na: nr 300 i przypis 336 oraz zachętę „do odpowiedzialnego rozeznania osobistego i duszpasterskiego indywidualnych przypadków”; nr 301 o tym, że „nie można powiedzieć, że wszyscy, którzy są w sytuacji tak zwanej „nieregularnej”, żyją w stanie grzechu śmiertelnego”; nr 305 i przypis 351 o tym, że „ze względu na uwarunkowania i czynniki łagodzące możliwe jest, że pośród pewnej obiektywnej sytuacji grzechu osoba, która nie jest subiektywnie winna albo nie jest w pełni winna, może żyć w łasce Bożej”. Zadania spowiednika, jakie zostały nakreślone przez Profesora w sytuacjach „nieregularnych” to: respektować sumienie, upomnieć, zachęcić do modlitwy, zachęcić do wstrzemięźliwości seksualnej, nie dopuścić do Komunii św. osób trwających z uporem w jawnym grzechu ciężkim (por. kan. 915 KPK/83). Wystąpienie zakończyła dyskusja dotycząca m.in. instrumentów badania winy subiektywnej.

Ks. dr hab. Leszek Adamowicz, prof. KUL przedłożył referat pt. „Małżeństwa katolików z prawosławnymi”. Wystąpieniu został nadany też podtytuł „Różne spojrzenia na nierozzerwalność małżeństwa”. Na początku zwrócił uwagę na motu proprio *Matrimonia mixta* Pawła VI z 1970 r. oraz dekret o ekumenizmie Soboru Watykańskiego II *Unitatis Redintegratio*. Następnie Prelegent zaprezentował zarys doktryny prawosławnej dotyczącej nierozzerwalności małżeństwa, zauważając jednak, iż brak w niej traktatów całościowych oraz że występuje rozbieżność w różnych głosach. Na ten temat w „L'Osservatore Romano” w 2012 r. został opublikowany artykuł kard. Josepha Ratzingera, który analizuje sprawę rozwodów w prawosławiu. Illie, mnich prawosławny, w swoich rozważaniach zastanawia się, czy Jezus głosił nierozzerwalność małżeństwa. Chodzi o sytuacje nierządu i cudzołóstwa. Jak być powinno i jak jest realnie – to miał zauważyć Jezus. Zaś według Illie małżeństwo staje się przez grzech moralnie umarłe. Paul Evdokimov zwraca uwagę na takie okoliczności, jak śmierć miłości w małżeństwie, odstęp-

stwo od wiary, długotrwała nieobecność małżonka niedającego znaku życia, ciężka choroba psychiczna, aborcja bez zgody małżonka oraz święcenia biskupie. John Meyendorff uznaje małżeństwo jako rzeczywistość wieczną, ale w niektórych przypadkach można według niego tolerować rozwód. W 1961 r. na Rodos były sugestie kodyfikacji, ale do dziś jej nie ma. Pojawia się też pojęcie „zdjęcie błogosławieństwa”. Rozwody tolerowane są przez Kościoły prawosławne na zasadzie ekonomii, ze względu na słabość ludzką, w nawiązaniu do 1Kor 7,9. Stanowisko Kościoła katolickiego do małżeństw prawosławnych określa Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej z 20 października 2006 r., stwierdzając, iż „małżeństwo dwojga chrześcijan prawosławnych, zawarte zgodnie z normami Kościoła prawosławnego, winno być uważane za ważne”. Nota wyjaśniająca z 2012 r. Papieskiej Rady Tekstów Prawnych podkreśliła konieczność procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, a nie tylko procesu administracyjnego dla uznania stanu wolnego osoby, która wcześniej zawarła małżeństwo w Kościele prawosławnym. Prelegent zauważył jednak niejednorodną interpretację Papieskiej Rady Tekstów Prawnych odnośnie do postępowania wobec małżeństw między katolikami a prawosławnymi po rozwodzie w motu proprio papieża Franciszka *Mitis Iudex Dominus Iesus* oraz *Mitis et misericors Iesus*.

Ostatni wykład w sesji pt. „Małżeństwa katolików z muzułmanami” wygłosił ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon (UKSW). Dokonał on rozróżnienia sytuacji, w których małżeństwo zostaje zawarte w Kościele katolickim przez stronę katolicką z muzułmaninem, bądź z muzułmanką oraz w krajach islamskich, gdzie wymaga się wypowiedzenia lub podpisania dokumentów zawierających „shahada” (wyznanie wiary muzułmańskiej). Wskazał na ważność treści instrukcji Papieskiej Rady ds. Imigrantów i Osób Podróżujących *Erga migrantes caritas Christi* z 3 maja 2004 r.

Po przedłożonych referatach odbyła się dyskusja.

Przewodniczącym czwartej sesji był bp A. Dziemianko. Referat pt. „Synod Biskupów na temat małżeństwa i rodziny” wygłosił abp S. Gądecki, Metropolita Poznański, Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski. Prelegent wybrał 22 duszpasterskie punkty zawarte w „Relatio finalis” Synodu, które warto wziąć pod uwagę we wszystkich diecezjach jako wskazania: 1) Nawrócenie języka; 2) Wychowanie do właściwego realizowania seksualności (Przypominać o znaczeniu cnót, szczególnie czystości; Zaangażować pary małżeńskie i tworzyć centra przygotowujące do małżeństwa oraz ocalające rodziny; Wychowanie do małżeństwa powinno być integralne; Przygotowanie dalsze rozpoczyna się od urodzenia; Po zaręczynach narzeczeni powinni wyrazić wobec siebie, czego oczekują od małżeństwa); 3) Właściwe przygotowanie liturgii ślubnej oraz zdolność wyboru wesela skromnego i prostego; 4) Towarzystwo duszpasterskie w pierwszych latach po ślubie (Nauczenie negocjowania – wzajemne dary i wyrzeczenia; Rola parafii, ruchów, szkół i innych instytucji; Spotkania sąsiedzkie; Poradnie nt. sytuacji rodzinnych; Warsztaty; Kancelaria parafialna winna zajmować się sprawami rodzinnymi – „Serdeczne kancelarie parafialne”); 5) Formacja przyszłych prezbiterów i asystentów pastoralnych (Przygotować apostołów rodzin, którzy będą czerpać doświadczenie z własnej rodziny lub z czasu praktyk; Obecność kobiet w formacji kapłańskiej; Regulaminy seminaryjne nie raz infantylizują alumnów); 6) Przekaz życia (Kościół nie akceptuje antykoncepcji); 7) Odpowiedzialne rodzicielstwo (Radość z rodzin wielodzietnych; Mądre i odpowiedzialne korzystanie z daru wolności; Wziąć pod uwagę dobro przyszłych dzieci); 8) Edukacja dzieci (Dojrzałość i roztropność zależą od całego łańcucha elementów. Wychowanie to krzewienie odpowiedzialnej wolności); 9) Sytuacje złożone (Ocena sytuacji złożonych – Jan Paweł II *Familiaris Consortio*; „Prawo stopniowości” – „Człowiek czyni dobro moralne odpowiednie do stopnia swojego rozwoju”; Mogą wystąpić czynniki, które ograniczają zdolność podejmowania decyzji); 10) Rodziny, w których żyją osoby o tenden-

cjach homoseksualnych (każda osoba musi być szanowana w swojej godności; Ma prawo do szacunku dla godności osoby ludzkiej, ale nie dla sposobu życia; Nie ma analogii między osobami żyjącymi w związkach homoseksualnych a małżeństwem i rodziną; Wezwanie dla nich do krzyża); 11) Towarzyszenie małżeństwom i rodzinom w sytuacjach nieregularnych (Zadanie dla ordynariuszy – tworzenie wyspecjalizowanych centrów formacyjnych); 12) Towarzyszenie małżeństwom, które się rozpadły (Tworzenie wyspecjalizowanych centrów pojednania, które mogłyby pomóc); 13) Rodziny z jednym rodzicem; 14) Uproszczenie procedur odnośnie do stwierdzenia nieważności małżeństwa; 15) O rozeznaniu duchowym oraz integracji osób rozwiedzionych; 16) Odpowiedzialność i wina osób rozwiedzionych (Osądy w sprawie obiektywnej do osądu sytuacji subiektywnej; „Ze względu na uwarunkowania i czynniki łagodzące możliwe jest, że pośród pewnej obiektywnej sytuacji grzechu osoba, która nie jest subiektywnie winna albo nie jest w pełni winna, może żyć w łasce Bożej”); 17) Pełniejsze uczestnictwo osób rozwiedzionych w życiu Kościoła (Zaangażować w pracy socjalnej, spotkania modlitewne, ale unikając okazji do zgorzenia); 18) Katecheza rodzinna; 19) Rodziny winny tworzyć wspólnoty wspierające się wzajemnie; 20) Tworzenie struktur wspierających rodziny (struktury społeczno-gospodarcze); 21) W przestrzeni społecznej rodzina ma żyć we współpracy ze strukturami państwowymi (państwo – zasada pomocniczości; Rola Karty Praw Rodziny i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka); 22) Rodzina ewangelizuje otoczenie. Postulaty te Konferencja Episkopatu Polski ma wprowadzić do nowego programu duszpasterskiego.

Po wystąpieniu odbyła się dyskusja.

Obradom piątej sesji pt. „Nowa procedura orzekania nieważności małżeństwa” przewodniczył bp M. Buczek. W trakcie sesji wygłoszone zostały trzy referaty.

Wystąpienie nt. „Proces skrócony – szanse i obawy” przedstawił ks. dr hab. Piotr Majer (UPJPII). Profesor zaznaczył, że biskup w die-

cezji jest pierwszym sędzią i to z prawa Bożego, przypominał w słowach do Roty Rzymskiej św. Jan Paweł II. Także w przemówieniu do Roty Papież Polak wskazał, że każdy wyrok potrzebny jest do tworzenia kultury nierozzerwalności małżeństwa. Biskup diecezjalny nie może zatem wydać wyroku negatywnego. Drugie zagadnienie rodzi jednak rozterkę, czy jeśli jedna strona wnosi sprawę za zgodą drugiej i jeśli ta druga zdaje się na sprawiedliwość sądu, to można skierować taką sprawę do procesu skróconego czy nie? W materii trzeciego zagadnienia niepokojący wydaje się art. 14 Zasad proceduralnych, gdyż może wystąpić ryzyko uproszczonego podejścia do wskazanego tam wykazu okoliczności dopuszczających rozpoznanie sprawy do procesu skróconego. Co do ostatniego zagadnienia od lat pojawiała się sugestia papieża do sprawnego przebiegu spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Teraz może trwać 3-4 miesiące albo i krócej. Ustawodawca w KPK/83 przypomina, by procesy toczyły się jak najszybciej z zachowaniem sprawiedliwości (kan. 1453).

Wykład pt. „Apelacja w kanonicznym procesie małżeńskim” przedłożył ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut (UPJPII). Dotyczył on trzech okoliczności apelacji: w zwykłym procesie spornym, w procesie skróconym przed biskupem i w procesie dokumentalnym. Prelegent odwoływał się do niedawnego wystąpienia w Rzymie ks. Piero Amenta.

Ostatni referat pt. „Jedno czy wiele postępowań w sprawach małżeńskich? O jedności procesu małżeńskiego po m.p. *Mitis Iudex Dominus Iesus*” przedstawił o. dr hab. Piotr Skonieczny (UPJPII), w którym wskazał, iż nadal obowiązuje zasada jedności procesu małżeńskiego, ale wiele postępowań małżeńskich (jeden proces z możliwością prowadzenia w trzech trybach).

Po tym wystąpieniu głos zabrał ponownie prof. Rozkrut, który przekazał informacje na temat sympozjum, które miało miejsce w Rzymie 12 czerwca br., a które zostało zorganizowane przez Arcycyodaliję Kurii Rzymskiej i Stowarzyszenie Kanonistów Włoskich. Prelegentami

byli: ks. Pio Vito Pinto, Dziekan Roty Rzymkiej („Natura i celowość motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*”); ks. pral. Maurice Monier („Drugi wyrok, który nie obowiązuje”); ks. pral. Alejandro W. Bunge („Istota i natura procesu skróconego”). Zrodziła się tam wówczas zapowiedź szkolenia dla biskupów i oficjalów w Rzymie.

Na zakończenie ostatniej sesji miała miejsce dyskusja, w której wzięli udział zarówno Prelegenci, jak i pozostali uczestnicy spotkania naukowego.

W podsumowaniu prof. Krukowski podkreślił, że referaty i dyskusje prezentowały bardzo wysoki poziom. Następnie podziękował Prelegentom, dyskutantom oraz wszystkim organizatorom za przygotowanie, zaś uczestnikom za udział, a także zaprosił na następne spotkanie Kanonistów w Poznaniu.